

niukalta. Vanha Liivinmaa eli nykyiset Latvia ja Viro jäävät ilman edustajaa, samoin Islanti.

Kirjan artikkelit ovat 4–10 sivun mittaisia. Ne on useimmiten jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittää elämäkerran, toinen esittelee kuvatun henkilön kirjallisen tuotannon ja kolmas kertoo lyhyesti hänen jälkivaikutuksestaan. Jokaisen artikkelin päättää suppea bibliografia, joka koostuu henkilön tuotannosta – monien julkaisuista on valmiina tai tekeillä tieteellinen editio – sekä uusimmasta tutkimuksesta. Teos on huolellisesti toimitettu ja varustettu paikannimi- ja henkilöhakemistolla. Kuvituksena ovat aikalaismuotokuvat, yleensä puutai kuparipiirroksat. Ne on kuitenkin pienennetty postimerkin kokoisiksi, mikä tekee niistä epäselviä ja luo suttuisen vaikutelman. Kuvatestit puuttuvat, mistä johtuen esimerkiksi Mikael Agricola esittävän Edelfeltin Dürerin tyyliä mukailevan puupiirroksen saattaa tulkita aikalaismuotokuvaksi.

Useimpien artikkelien tekijät tuntevat hyvin kuvattavansa. Melanchthonista kirjoittava Heinz Scheible on elämäntyönään selvittänyt tämän laajan kirjeenvaihdon. Geneven reformaattorista kirjoittaa Herman J. Selderhuis; tuore *Calvin Handbuch* on hänen toimittamansa. *Luther Handbuchin* toimittaja Albrecht Beutel on vastaavasti laatinut esityksen ensimmäisestä reformaattorista, Wittenbergin munkista ja professorista.

Alussa Luther oli yksin, kuten hän hieman ennen kuolemaansa muisteli. Yksinäiset eivät kuitenkaan tee vallankumouksia, eikä siihen riitä myöskään oikea oppi, tarvitaan myös kannattajia. Näitä hän sai pyytämättä ja tilaamatta, ja heitä esittelevä elämäkerrasto täydentää tulevan juhlavuoden kunniaksi ilmestyneitä ja ilmestyviä monia ja monenlaisia Luther-elämäkertoja ynnä hakuteoksia, joiden perusteellisuus ei jätä toivomisen varaa.

Teos muistuttaa, ettei reformaa-

tio ollut vain oppineitten sivistynyttä keskustelua tai korkeintaan ”joskus kunnioituksen puutteen osoittamista kuvia ja pyhäinjäännöksiä kohtaan” – näin tasapuoliseen ja kainoon sävyyn tuore ekumeeninen asiakirja kuittaa kuvainraastot. Monet hakuteoksen teologit saivat kyllä viettää oppineen hiljaista elämää, mutta he olivat vähemmistöä. Enemmistön osana olivat vaino, piileskely ja maanpako: milloin syytä siihen oli esivallan karkotus (Calvin, Bucer), milloin taas teologiset riitaisuudet (Karlstadt, Flacius).

Kaikki eivät kuolleet elämästä kyllänsä saaneena. Venäjän talvi uuvutti rauhanneuvottelijana toimineen Mikael Agricolan, Robert Barnes poltettiin roviolla, Guy de Brés hirtettiin, Balthasar Hubmaier poltettiin, Thomas Müntzer mestattiin ja nostettiin teilirattaan päälle, William Tyndale kuristettiin, Huldrych Zwingli kaatui sotapappina. Mikäli mukaan olisi kelpuutettu myös Englannin kirkon varsinaiset reformaattorit, olisi marttyyrien joukkoon saatu kaksi nimeä lisää. Henrik VIII mestautti Thomas Cromwellin, ja Henrikin tytär, kuningatar Maria, toimitti arkkipiispa Thomas Cranmerin parin sadan muun joukossa roviolle. Kuolemantuomion saivat myös Kustaa Vaasaa arvostelleet Ruotsin reformaattorit, mutta lempeä maanisa armahti heidät ja tyytyi tuntuviin sakkoihin.

Muutama hakuteoksen henkilö on vaikuttanut myös Suomen eli silloisen Turun hiippakunnan reformaatioon. Agricola ja Paulus Juusten kuuntelivat Lutherin ja Melanchthonin luentoja. Agricola suomensi molempien teoksia, lisäksi Johannes Bugenhagenia, Andreas Osianderia ja Kaspar Schwenckfeldiä. Wittenbergissä opiskellut Eerik Härkäpää kirjoitti kotiin yliopistossa 1549 riehuvasta Flaciuksen ja Melanchthonin riidasta. Juusten opiskeli yhdessä Martin Chemnitzin kanssa Königsbergin yliopistossa ja kuunteli Andreas Osianderia – jonka vaikutus ulottuu tästä elämäker-

ran kirjoittaneen Gerhard Müllerin mukaan uudempaan suomalaiseen Luther-tutkimukseen saakka.

SIMO HEININEN
PROF., PORVOO

JOUKO SIHVO JA JYRKI PAASKOSKI (TOIM.)

Inkerin kirkon neljä vuosisataa: Kansa, kulttuuri ja identiteetti. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2015. 339 s.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on ilahduttavalla tavalla toteuttanut perustehtävänsä ja olemassaolonsa tarkoitusta julkaisemalla Jouko Sihvon ja Jyrki Paaskosken toimittaman *Inkerin kirkon neljä vuosisataa* -teoksen. Kattava ja perusteellinen teos tulee tarpeeseen, kuvaa erinomaisesti Inkerin kirkon värikkäät vaiheet ja tarjoaa paljon ajattelemisen aihetta ja vertailukohtia myös Suomen ja Suomen kirkon historian harrastajalle. Ennen kaikkea se kuvaa Inkerin kansan identiteettiä ja sen muovautumista.

Mika Sivonen käsittelee artikkelissaan luterilaisuuden ja Ruotsin vallan tuloa Inkeriin. Erityisesti Ruotsin kruunun tavoitteet Sivonen kuvaa erinomaisesti. Artikkelissa olisi tosin voinut tehdä hieman enemmän vertailuja Suomeen. Myös Suomessa seurakunnat kärsivät monin paikoin Raamattujen puutteesta 1600-luvulla ja myös Suomessa piispan- ja rovastintarkastukset tehtiin yleensä talvisaikaan huonojen kulkuyhteyksien takia. Nämä seikat eivät kuvaa Inkerin takapajuisuutta siinä määrin kuin Sivonen antaa ymmärtää. Toinen hyvä vertailukohde on Viro, josta Inkeriin tuli tietysti suoranaisia vaikutteitakin. Vaikka toimijat monessa tapauksessa olivat baltiansaksalaista väestöstä, vaikutteet eivät varsinaisesti olleet saksalaisia. Siksi Sivosen tapa nimetä baltialaiset toimijat yksiselitteises-

ti saksalaisiksi on hieman outo. Baltiansaksalaisuuteen tukeutui myös Ruotsin kruunu. Esimerkiksi vasta Inkerin jälkeen Ruotsin valtaan päätyneeseen Liivinmaan Tarttoon perustettiin yliopisto, ennen Turkua. Suomi ei siis ollut niin yksiselitteisesti Ruotsin valtakunnan ydinaluetta ja Inkeri reuna-aluetta kuin Sivonen kuvaa. Siksi jotkut vaikutushistorioiden kuvaukset jäävät artikkelissa varsin hämäräksi.

Jyrki Paaskoski kuvaa omassa artikkelissaan Inkerin kirkon 1700-lukua erityisen hyvin Venäjän hallintohistoriaan peilaten. Vuosisataa hallitsivat Venäjän kruunun pyrkimykset modernimman, eurooppalaisemman Venäjän rakentamiseksi. Uutta pääkaupunkia Pietaria ympäröinyt luterilainen alue oli tässä poliitikassa tärkeässä roolissa. Vaikka Inkerin osalta vallanpitäjä vaihtui, myös koko ympäröivä luterilainen alue siirtyi Venäjän keisarikunnan osaksi. Inkerin kanssa Uudenkaupungin rauhassa Ruotsin kuningaskunnasta Venäjän keisarikunnan vallan alle siirtyneiden Eestinmaan, Liivinmaan ja Vanhan Suomen kirkollista hallintoa johti näiden alueiden oikeuskollegio. Niissä toimivat myös omat kirkolliset konsistorit. Tässä mielessä Inkeri jäi luterilaisesta lähiympäristöstään irralleen ja Pietarin saksankielisten seurakuntien rooli korostui sen kirkollisten asioiden johtamisessa.

Perusteellisimmin Inkerin elinoloja mullisti nopeasti metropoliksi kasvanut Pietari. Paaskoski kuvaa hienosti Pietarin kaupungin ja sen ympäristön saksalaisen luterilaisen maailman valistusteologien, haljalaisten pietistien ja Ruotsin 1686 kirkkolakiin tukeutuneiden traditionalisten välisiä jännitteitä. Tässä tilanteessa luterilaisuus Venäjän keisarikunnassa alkoi erkaantua sisälöltään Ruotsin valtakunnan vastavasta. Pietismistä tuli keisarikunnan luterilaisuuden muoto, kunnes Katarina Suuren aikana Venäjän kruunu ryhtyi ajamaan valistusteologian painotuksia.

Inkerin kirkon suuruuden kauden muodostaa 1800-luku. Sitä käsittelee Eino Murtorinne artikkelissaan. Tämä vuosisata on myös Suomen kirkkohistorian kannalta ehkä mielenkiintoisin, sillä Inkeri ei tuolloin ollut autonominen suuriruhtinaskunta kuten Suomi. Siten Inkerin kirkko joutui toimimaan Venäjän kruunun linjaaman luterilaisuuden piirissä aivan toisella tavalla kuin Suomen kirkko. Autonominen ei ollut myöskään Viro, joten sen kirkko toimi täsmälleen samassa maailmassa kuin Inkerin kirkko.

Viro onkin kaikkina vuosisatoina ollut merkittävä vaikutteiden lähde erityisesti eteläiselle Inkerille, mikä suomalaisessa tutkimuksessa tapaa välillä unohtumaan. Asetelma korostui 1800-luvulla Viron ja Inkerin samanlaisen aseman, Tarton uudelleenavatusen yliopiston ja kansallisen heräämisen myötä. Asia näkyy hyvin 1800-luvun alkupuolella Inkerissä laadituista suomenkielisistä aapista. Niiden vaikutteet tulivat Virosista ja ne olivat Venäjän tuolloin vielä voimissaan olleen modernisaatiopolitiikan hengen mukaisia. Autonomisen suuriruhtinaskunnan puolella vastaavanlaisen aapisen teki ainoastaan Viipurin maistraatin sihtööri Jaakko Juteini (*Lasten kirja*, 1816). Näin Inkerin kirkon asioita olisi voinut 1800-luvun osalta peilata juuri Viroon, vaikka Murtorinne toisaalta kuvaa erinomaisesti Venäjän hallinnon uskonnollisen ajattelun muutoksia, suhtautumista luterilaisuuteen ja keisarikunnan luterilaisen kirkkolain synnyn. Nimenomaan autonomian ulkopuolella toimineet Viron ja Inkerin kirkot toimivat tässä maailmassa. Suuriruhtinaskunnassa oli helpompi pysyä ruotsalaisessa luterilaisuudessa, mutta Suomesta tullut Inkerin papisto joutui toimimaan toisenlaisessa maailmassa. Papiston kautta suuriruhtinaskunnan henkinen maailma kuitenkin vaikutti Inkerin kirkkoon, joten Inkerin kirkon 1800-luku on mitä mielenkiintoisinta ja näkyy esimerkiksi yhdistystoiminnan synnyssä kaikkine puolineen.

Varpu Myllyniemen artikkeli käsittelee tsaarin vallan loppuaikojia ja neuvostovallan alkua. Juuri tässä Viron historiasta olisi ollut apua Inkerin asioiden ymmärtämisessä. Virossa ja Inkerissä ei 1900-luvun alussa toiminut omia puolueita toisin kuin autonomisessa Suomen suuriruhtinaskunnassa. Sen sijaan niissä toimi Venäjän keisarikunnan puolueiden paikallisosastoja. Tätä kautta esimerkiksi maailmansotien välisen ajan keskeinen Viron poliittinen toimija Jaan Tõnisson oli kadetti puolueen edustajana Venäjän ensimmäisessä duumassa. Siten Viron ja Inkerin poliittinen aktiivisuus oli täysin toisenlaista kuin autonomisessa suuriruhtinaskunnassa. Suomalais-taustaisten pappien ja Kolppanan seminaarissa koulutettujen inkeriläistaustaisten lukkarien näkemyserot olisivat paremmin hahmotettavissa tämän henkisen kysymyksenasettelun avulla. Inkerin papiston kannat Suomen suuriruhtinaskunnan puoluepolitiikkaan eivät olleet Inkerin todellisuudessa kovinkaan keskeisiä. Inkerin 1900-luvun alun kulttuurikamppailusta olisi vielä paljon oleellisia asioita löydettävissä, jos vain Viron merkitys Inkerille tulisi paremmin huomioonotetuksi.

Toisen maailmansodan jälkeen Viron kirkko oli Inkerin luterilaisuuden keskeisin suojelija ja auttaja. Jouko Sihvo kuvaa artikkelissaan tätä vaihetta hienosti, tosin yksilöiden kautta eikä rakenteellisena kysymyksenä. Petroskoin inkeriläisen seurakunnan historian tallentaminen on joka tapauksessa erittäin tärkeää ja tehty ansiokkaasti. Neuvostovalan romahtamisen jälkeen Suomen kirkko auttoi merkittävästi niin Viron kuin Inkerin kirkon jälleenrakentamista. Sihvo kuvaa tapaa, jolla uudelleen nousut Inkerin kirkko halusi ankkuroida toimintansa historialliseen Inkerin kirkkoon paikoin jopa liikuttavan kauniisti.

Aivan viime vuosina Viron ja Inkerin kirkot ovat ekumeenisissa yhteyksissä löytäneet uudella tavalla toisensa ja ehkä myös omat itse-

luottamuksensa. Tämä on aiheutanut suomalaiselle kirkolliselle eliitille välillä harmaita hiuksia; historiallisesti kyse on ehkä vain paluusta vuosisataiseen normaalitilaan. Nämä kirkot ovat jakaneet yhteiset kohtalot jo neljänsadan vuoden ajan, ainoana poikkeuksena itenäisen Viron vuodet.

Näiden Viron merkitykseen painottuvien huomioiden kera tätä teosta voi lämpimästi suositella tietysti kaikille Inkeristä kiinnostuneille, myös jokaiselle Suomen kirkon historiaa tutkivalle. Tarpeeton se ei ole yhdellekään Viron kirkon vaiheisiin uppoutuneellekaan. Juuri Suomen 1700-luvun ja 1800-luvun historian-tutkimuksessa soisi olevan enemmän vertailuja Inkeriin, sillä se auttaisi taustojen ymmärtämisessä ja keskeisten kysymysten oivaltamisessa. Nyt vertailua on helppo tehdä, kun Inkerin kirkon historia on näin ansiokkaasti saatu yksien kansien väliin.

VILLE VAUHKONEN
TEOL. MAIST., KERAVA

JUHO SAARI

Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus 2015. 299 s.

Keitä ovat huono-osaiset yhdessä maailman parhaaksi väitetyistä maista? Millaisin tutkimuksellisin keinoin huono-osaisia ryhmiä voidaan paikantaa ja millaisin poliittisin toimin heidän elämänsä edellytyksiä parantaa? Entä miten eroa yhteiskunnan hyvä- ja huono-osaisen välillä ylläpidetään, uusinnetaan ja hallitaan? Itä-Suomen yliopiston hyvinvointisosiologian professori Juho Saaren teos pureutuu näihin kysymyksiin sillä laajuudella ja tarkkanäköisyydellä, jota yhdeltä tämän hetken merkittävimmistä suomalaisista huono-osaisuuden ja hyvinvoinnin tutkijoista ja yhteiskunnallisista keskustelijoista voi odottaa.

Teos on ajankohtainen tilanteessa, jossa pitkittynyt talouskriisi ei näytä hellittävän ja jossa Saaren sanoin ”julkisten menojen leikkaukset kohdentuvat väistämättä niihin ryhmiin, jotka käyttävät palveluja ja tulo-siirtoja eniten ja joiden oikeuksia ei ole suojaamassa organisoituneita intressiryhmiä”. Teos tarkastelee huono-osaisuutta sosiologisenä ja sosiaalipoliittisena kysymyksenä. Sosiologian näkökulma kytkeytyy väestöryhmien välisen etäisyyden ja erojen tarkasteluun, sosiaalipoliittikan katsantokanta taas sosiaalisten riskien ehkäisyyn ja korjaamiseen. Valittu lähestymistapa tuo ansiokkaasti esiin ilmiöön liittyvän käsitteellisen moninaisuuden sekä käsitteiden tieteellisten ja hallinnollisten määrittelyjen epäjatkavuudet ja kamppailut.

Liki kolmesataasivuinen teos on jaettu kahdeksaan lukuun, jotka johdannon ja johtopäätösten ohella tarkastelevat huono-osaisuutta tutkimuskohteena, tämän kohteen määrittelevää ja kehystävää yhteiskunnallista, poliittista ja hallinnollista kenttää, huono-osaisuuden syitä, sen vähentämiseen tähtäviä julkisen vallan toimia, huono-osaisen hyvinvointia, terveyttä ja kuntoutumismahdollisuuksia sekä huono-osaisuuden politiikkaa. Kirjaa jäsentävät kuvat visualisoivat käytettyjä käsitteitä ja niiden välisiä suhteita ja tasoja. Ne kirkastavat jo sinällään selkeästi, seikkaperäisesti ja ilmiöiden välisiä yhteyksiä osoittaen etenevän tekstin keskeisen ytimen. Oheislukemistona läpi kirjan kulkevat tarinat huono-osaisuudesta ja asunnottomuudesta. Nämä tekstikatkemat tuovat esiin huono-osaisiksi määriteltävissä olevien ihmisten oman äänen analyttisen tutkimustekstin rinnalle. Katkelmat rikastavat tekstiä, mutta jäävät osin irrallisiksi, sillä kirjoittaja ei aseta niitä suoraan vuoropuheluun tutkimuksen kanssa. Katkelmat antavat näin lukijalle tulkinnanvapautta, mutta siirtävät hänelle myös tulkinnan vastuuta.

Saari näkee huono-osaisen elävän yhteiskunnan notkelmissa, Simmelin sanoin muukalaisina keskelämmä. Ainakin jonkinasteisen huono-osaisuuden olemassaolo on laajasti tunnustettu tosiasia. Yleisesti katsotaan, että yhteiskuntien kehitystä tai ”hyvyyttä” voidaan arvioida niiden kyvyllä pitää huolta huono-osaisistaan tai kohdella heitä hyvin. Siirryttäessä näistä yleisistä periaatteista kohti kysymyksiä huono-osaisuuden mittaamisesta, määrittelyistä ja vastuista, kuva muuttuu utuisemmaksi. Huono-osaisen joukkio elää ikään kuin näkökenttämme laidassa, yleisenä mutta etäisenä joukkona. Huono-osaisiin viitataan usein sivulauseessa, abstraktina tai ylimalkaisesti rajattuna joukkona, tai oletusten tai toisen käden tietojen varassa muodostettuina käsityksinä.

Simmelin 1900-luvun alun tilanteeseen perustuva analyysi ei sinällään sovi sovellettavaksi 2010-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämän kirjoittaja mainitsee itsekin. Sosiaalisen etäisyyden käsitteellä on kuitenkin käyttövoimaa myös nyky-yhteiskunnan tarkastelussa. Erityisen tärkeä on huomio, jonka mukaan köyhiin tai huono-osaisiin kohdistuvien politiikkatoimien avulla ei vain vähennetä eriarvoisuutta, vaan myös ylläpidetään etäisyyttä eri väestöryhmien kesken. Saari kiteyttää sosiaalisten etäisyyksien perusteiksi elintaso-, elämänlaatu- ja elämäntapaerot, jotka aiheutuvat ja voimistuvat sosiaaliluokkien, statuserojen ja arjen rakenteiden toisiaan vahvistavissa eronteissa. Sosiaalinen etäisyys vahvistaa yhteiskunnan jakolinjoja sekä institutionaalisen että ihmisten mielissä tapahtuvan ulos-sulkemisen kautta. Toisin sanoen solidaarisuusvajeiden ja empatia-kuilujen keinoin.

Heikossa taloudellisessa tai suhteellisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevat ihmiset ovat hajanainen ryhmä. Esimerkiksi useiden köyhiksi määriteltävien ihmisten tilanne on väliaikainen tai heidän elämänsä edellytyksiä voidaan helpottaa